

M.V. van Koppen & P.J. van Koppen (2010) Alibi's. In:
P.J. van Koppen, H.L.G.J. Merckelbach, M. Jelicic &
J.W. de Keijser (red.), *Reizen met mijn rechter:*
Psychologie van het recht (pp. 439-448). Deventer:
Kluwer

Alibi's

M. Vere van Koppen en Peter J. van Koppen

Voor een onschuldige verdachte gaat er niets boven een stevig alibi. Als kan worden bewezen dat de verdachte elders was toen het misdrijf werd gepleegd, strandt daarop in de regel de opsporing en vervolging. Elke schuldige verdachte zal dus ook een dergelijk alibi willen hebben, al zal het fabriceren van een erg sterk alibi vaak niet lukken. Alibi's zijn er in soorten en maten. De oorspronkelijke Latijnse term betekent: op een andere plek. En dat is precies wat een alibi in de regel inhoudt. Maar de term is verwaterd tot elk bewijsmiddel dat lijkt te impliceren dat de verdachte het misdrijf niet kan hebben gepleegd. Zo noemt men soms de slechte rug van de verdachte een alibi voor een misdrijf waarbij de dader het lijk heeft verslept. Wij verwateren in dit hoofdstuk niet, en zullen het alleen hebben over het alibi van plaats en tijd.

Zo'n alibi ziet er bijvoorbeeld als volgt uit:

In Mechelen wordt een vrouw op een augustusavond in het park verkracht. Zij heeft de dader goed gezien, althans goed genoeg om daarna samen met de politie een compositietekening te maken. Zo'n compositietekening wordt in Vlaanderen overigens een robotfoto genoemd. De robotfoto wordt vermenigvuldigd en op verschillende plaatsen in de stad opgehangen: 'Wie kent deze verkrachter?' Een man meldt zich bij de politie en wijst zijn overbuurman aan als de man die op het portret is afgebeeld. De overbuurman wordt aangehouden en in een confrontatie getoond aan het slachtoffer. Zij zegt dat hij de verkrachter is.¹ De verdachte wordt ingesloten. Enkele uren later meldt zijn vrouw zich op het politiebureau. Zij verschaft haar man een alibi: zij waren in Spanje en zij kan dat bewijzen met vliegtickets, een hotelrekening en nog wat van dat soort papieren.

De Mechelse verdachte werd vrijgelaten. Was dat terecht? Het alibi ziet er sterk uit. Weliswaar zal het lukken om hotelrekeningen en vliegtickets na te maken, maar het lijkt ons onwaarschijnlijk dat dit de gemiddelde Vlaamse vrouw zou lukken in een korte periode tussen verdacht worden en het moment dat zij de papieren komt tonen op het politiebureau.

1. Deze zaak wordt ook besproken in hoofdstuk 15 over het herkennen van gezichten, want deze herkenning door het slachtoffer is natuurlijk niet zonder problemen, hetgeen ook blijkt uit het vervolg van het verhaal.

Het begin: een alibitaxonomie

Rond het alibi doet zich een aantal vragen voor dat eigenlijk pas sinds kort onderwerp is geworden van onderzoek in de rechtspsychologie. Het begin van de rechtspsychologische belangstelling wordt gemarkeerd door een artikel in 2004 van Elizabeth Olson en Gary Wells.² Zij zochten naar eigenschappen die een sterk alibi van een zwak alibi onderscheiden. Zij vonden dat als volgt: een alibi is geloofwaardiger naarmate het minder gemakkelijk kan worden gefabriceerd. Daarnaast verdeelden zij het bewijs van een alibi in twee grote – en een beetje grove – categorieën: bewijs door getuigen en fysiek bewijs. Dat leverde een taxonomie op van de waardering die alibi's krijgen, waarbij de waardering – typisch voor Amerikaans rechtspsychologisch onderzoek – wordt voorgesteld als een oordeel door leden van een jury. In de taxonomie spelen de twee dimensies een rol, namelijk fysiek bewijs en getuigenbewijs van het alibi (zie tabel 1). Fysiek en getuigenbewijs worden beter – en dus vaker geloofd – naarmate het moeilijker is te fabriceren. Voor getuigenbewijs is dit doorgaans het geval wanneer er meer relationele afstand is tussen verdachte en alibigetuge en dus kan worden aangenomen dat de verdachte minder invloed heeft op de alibigetuge.

Tabel 1

	<i>Fysiek bewijs</i>		
<i>Getuigenbewijs</i>	Geen	Eenvoudig te fabriceren	Moeilijk te fabriceren
Geen	<i>Minst geloofwaardig</i>		
Gemotiveerde bekende (eenvoudig te fabriceren, niet waarschijnlijk een dwaling)			
Niet gemotiveerde vreemde (moeilijk te fabriceren, maar mogelijk een dwaling)			
Niet gemotiveerde bekende persoon (moeilijk te fabriceren, niet waarschijnlijk een dwaling)			<i>Meest geloofwaardig</i>

2. Olson & Wells (2004).

In de taxonomie van Olson en Wells missen wij de verdachte die zichzelf een alibi verschaft doordat hij kan verklaren over iets dat onmogelijk zou zijn als hij het misdrijf pleegde. Wij geven daarvan zo nog een uitgebreid voorbeeld. Een voor de hand liggend, maar zwak, alibi is de verdachte die zegt dat hij thuis zat; hij keek met een vriend naar een voetbalwedstrijd op televisie. Als de verdachte zelf de uitslag van de wedstrijd kan vertellen en allerlei bijzondere details van het wedstrijdverloop, is dat weliswaar een alibi. Maar het is niet erg sterk, want de bron van zijn kennis kan natuurlijk die vriend zijn. Tenzij we weer kunnen bewijzen dat hij onmogelijk zijn vriend kan hebben gesproken of een krant kan hebben gelezen met dezelfde informatie in de tijd tussen de wedstrijd en zijn verhaal tegen de politie.

Olson en Wells vonden steun voor hun taxonomie in een studie waarin aan psychologiestudenten werd gevraagd alibi's te waarderen. Zij vonden echter ook een merkwaardig resultaat: het fysieke bewijs wordt zo sterk bevonden dat zelfs eenvoudig te fabriceren fysiek bewijs, zoals een kassabonnetje met datum en tijd, de bijdrage van getuigenbewijs voor de waardering van een alibi irrelevant maakt. Verder werd in alle gevallen een alibi vaker geloofd als er steun was dan als er geen enkele steun was, van welke aard de steun ook was. Een alibi dat bijvoorbeeld wordt gesteund door de broer van de verdachte wordt geloofwaardiger gevonden dan een alibi zonder enige steun.

Alibi's worden soms op een wonderlijke manier gewantrouwd. Zo vertellen Olson en Wells over de lotgevallen van één van de alibiscenario's die zij aan hun proefpersonen voorlegden. Dat scenario had het sterkste alibi, want niet alleen werd het alibi bevestigd door een neutrale persoon, maar ook nog eens door een videoband van een beveiligingscamera waarop de datum en tijd in beeld te zien was. Toch gaven de psychologiestudenten de sterkte van dit alibi gemiddeld slechts 7,4 punten (van de maximaal mogelijke 10 punten). 'What kind of proof would it take to get a believability score of an 8, 9, or 10?', verzochten Olson en Wells.³

Anderen hebben hiervoor wel een verklaring: louter het gebruik van de term 'alibi' geeft al een eerste indruk van schuld van de verdachte. Onschuldige mensen hebben immers geen alibi nodig.⁴ Sommers en Douglass vonden in hun studie dat een alibi tijdens het opsporingsonderzoek sterker wordt gevonden dan precies hetzelfde alibi tijdens het strafproces ter terechtzitting. Zij verklaren dit doordat de beoordelaars, in hun geval juryleden, tijdens het proces aannemen dat er tenminste redelijk sterk bewijs is tegen de verdachte; anders was hij door de aanklager immers niet vervolgd en was het niet tot een strafzitting gekomen. Die notie op zichzelf genomen, werpt al een smet op de kwaliteit van het alibi.⁵ Het waarderen van een alibi is dus niet een recht-toe-recht-aan proces. Alibi's worden kennelijk gewaardeerd afhankelijk van het andere bewijs in een zaak. Een voorbeeld daarvan is de Schiedammer Parkmoord.

3. Olson & Wells (2004), citaat op p. 174.

4. Sommers & Douglass (2007).

5. Zie ook Burke, Turtle & Olson (2007).

Het alibi in de Schiedammer Parkmoord

Op 22 juni 2000 werd Nienke Kleiss vermoord in het Beatrixpark in Schiedam. Haar vriendje Maikel werd ook verwurgd, maar overleefde het doordat hij zich dood hield.⁶ Voor de moord is de onschuldige Kees Borsboom vervolgd en veroordeeld.⁷ Pas later bleek dat de moord was gepleegd door Wik H. Van meet af aan was het duidelijk dat Kees Borsboom een ijzersterk alibi had dat in grote lijnen als volgt in elkaar stak. Hij werkte bij een bedrijf in de Spaanse Polder waar de dag steevast eindigde als de Van Gend en Loos-vrachtauto met de pakjes was ingepakt, was vertrokken en daarna nog even was opgeruimd. Op 22 juni waren er maar liefst twee vrachtauto's en de tachografen wezen uit dat de ene om 15:18 uur van het bedrijf wegreed en de andere om 15:21 uur. Als we nu de voor Borsboom meest ongunstige tijd nemen en het dagelijkse opruimen na het inladen van de vrachtauto even negeren, reed hij om 15:18 uur weg van zijn werk. Al stevig doorfietsend heb je 11 minuten nodig om in het Beatrixpark te komen. Borsboom zou daar op z'n vroegst dus om 15:29 uur kunnen zijn.

De dader had de twee kinderen in de nek gegrepen en meegevoerd naar bosjes waar hij zijn misdrijven pleegde. Dat meevoeren ging over een afstand van ongeveer 90 meter. Op die route stonden om 15:30 uur echter twee mannen terwijl zij hun hondje uitlieten. Dat weten we behoorlijk zeker, want weer een andere man zag hen en kon hen later beschrijven. En die man was op weg van zijn werk naar huis, nadat hij met de prikklok had uitgeklokt op zijn werk. Er is nog een element dat zekerheid geeft dat beide mannen langskwamen nadat de dader de kinderen meevoerde. De hond van één van de mannen wordt accuraat beschreven door slachtoffer Maikel. Hij zag die hond langskomen vanuit de bosjes waarin hij door de moordenaar onder bedwang werd gehouden.

Het alibi van Borsboom was dus erg sterk en kan nauwelijks zijn gefabriceerd. Het werd niettemin genegeerd door officier van Justitie, door advocaat-generaal en door alle rechters die zich over de zaak bogen. De enige reden die wij daarvoor kunnen bedenken is dat men het overige bewijs zo ijzersterk vond: Borsboom had namelijk een bekentenis afgelegd. Men meende het sterke alibi ook te kunnen negeren omdat bij een andere gelegenheid, toen Borsboom door de politie in de gaten werd gehouden, hij een keer vertrok voordat de vrachtauto wegging, maar wel veel later op de dag. Daarmee negeerde men overigens ook de verklaringen van collega's van Borsboom dat hij die fatale dag *niet* eerder was vertrokken. Overigens werd niet alleen het alibi genegeerd, maar ook ander sterk tegenbewijs, zoals het feit dat Maikel een geheel andere man beschreef als dader en dat van Borsboom geen, maar van iemand anders wel dadersporen werden gevonden op de plaats delict.

De alibigetuiige

Een belangrijk onderdeel van veel alibi's vormen de verklaringen van getuigen die het alibi van de verdachte ondersteunen. Culhane en Hosch onderzochten

6. Zie uitgebreider over deze zaak Van Koppen (2003a), Posthumus (2005), Van Koppen (2006) en Van Koppen (2008).
7. Gerechtshof 's-Gravenhage 8 maart 2002, *LJNAE* 0013.

die invloed.⁸ Zij legden aan in totaal 420 studenten een zaak voor waarin een man wordt verdacht van een gewapende overval, en waarbij de verdachte een alibi geeft voor het misdrijf. In het experiment werden de volgende aspecten van het alibi gevarieerd. (1) De alibigetuige was (a) de vriendin van de overvaller of (b) de buurman of (c) de verdachte zelf, die alleen thuis was. (2) Daarnaast kon de alibigetuige het alibi van de verdachte (a) bevestigen, (b) ontcrachten of (c) zei de getuige dat hij of zij het niet meer zo goed wist. Maar ook het andere bewijs in de zaak werd gevarieerd: (3) de bediende van de overvallen winkel kon (a) met 100 procent zekerheid de verdachte aanwijzen als de dader of (b) hij was er minder zeker van dat de verdachte de dader was. Zo waren er dus 14 versies ($3 \times 3 \times 2$, minus 4 omdat er natuurlijk geen alibigetuigen waren als de verdachte zei dat hij alleen was) van het verhaal. Elke proefpersoon kreeg één versie te lezen en vervolgens de vraag of de verdachte moest worden veroordeeld.

Gemiddeld wilde 45% van de proefpersonen de verdachte veroordelen, maar dat varieerde nogal sterk, afhankelijk van de versie die zij kregen voorgelegd. De versie die het meest gunstig was voor de verdachte bleek die waarin de buurman als alibigetuige fungeerde en de bediende van de winkel niet zo zeker de verdachte als de dader aanwees: 13,3% wilde dan veroordelen. De verdachte kwam er het slechtst vanaf en werd door 80% van de proefpersonen schuldig bevonden als de buurman ontkennde dat hij de verdachte in diens tuin had gezien ten tijde van de overval en de winkelbediende zei dat de verdachte 100% zeker de overvaller was.

Een getuige die het alibi kan bevestigen, zorgt voor significant minder veroordelingen en de buurman is dan aan de verdachte behulpzamer dan diens vriendin. Ook, en dat ligt natuurlijk voor de hand, zorgt een bevestiging van het alibi voor minder veroordelingen dan als de getuige het alibi ontkent of zegt het niet meer zo goed te weten. Er gebeurde in het onderzoek van Culhane en Hosch wel iets onverwachts: het maakte niet uit of de getuige het alibi ontcrachte of zei het niet meer zo goed te weten. En natuurlijk is de verdachte slechter af als hij alleen thuis was dan als de buurman zijn alibi steunt. De verklaring van de vriendin is niet behulpzaam; de verdachte kan net zo goed alleen thuis zijn geweest. Aan vriendinnen heb je dus niks voor je alibi, althans in de ogen van potentiële kandidaten voor de Amerikaanse *grand jury*.

Samen lunchen met je alibigetuige

Door alibionderzoekers wordt er steeds vanuit gegaan dat relationele nabijheid van alibigetuige en verdachte het alibi zwakker maakt. Dat hoeft niet altijd het geval te zijn. Onderzoek dat dit laat zien, is gedaan door de onderzoeksgroep rond Pär-Anders Granhag in Göteborg.⁹ Zij onderzochten het volgende. Stel: een persoon heeft dringend een alibi nodig en moet met een ‘partner in crime’ een alibi fabriceren, zoals: wij lunchten samen. Het is niet ongebruikelijk dat twee verdachten elkaar op deze manier een alibi trachten te verschaffen of dat een familielid van de verdachte hem wil helpen door een potje te liegen. De manier waarop dat alibi in eerste instantie kan worden getoetst, is het ondervra-

8. Culhane & Hosch (2004).

9. Granhag, Strömwall & Jonsson (2003) en Strömwall, Granhag & Jonsson (2003).

gen van beiden over wat zij tijdens de lunch meemaakten. In het onderzoek van Granhag en collega's mochten de proefpersonen met elkaar oefenen voordat zij werden ondervraagd. Het onderzoek leverde het, enigszins tegenintuïtieve, resultaat op dat de paren die een lunch bij elkaar logen consistentieverklaarden dan degenen die de lunch werkelijk hadden meegemaakt. Ergo: het door de mand laten vallen van een vals samen gemaakt alibi is nog niet zo'n eenvoudige opgave.

Overigens kan hierbij worden aangetekend dat goede ondervragers de beide liegende en lunchende alibiverschaffers misschien wel door de mand kunnen laten vallen. Een oppervlakkig verhaal over een gezamenlijke lunch kan gemakkelijk bij elkaar worden geoefend, maar als de ondervragers over details beginnen en beiden vertellen hetzelfde verhaal, dan kan het best een sterk, want moeilijk te fabriceren, alibi blijken te zijn. Vragen die kunnen worden gesteld over een gezamenlijke lunch in een restaurant zijn bijvoorbeeld: Hoe zag het peper-en-zoutstel er uit? Welke kleur broek had de ober? Welk tafelkleed lag er over de tafel? Wie zat er aan het tafeltje naast jullie? Het is onwaarschijnlijk dat liegende verdachte dit soort details bespreken bij het voorbereiden van het valse alibi.

Deventer alibicontrolre

Het controleren van zo'n lunchalibi kan een geslepen ondervraging vergen. Over het algemeen vraagt het controleren van een alibi veel energie en kennis. We zien in de praktijk dat goede controle van een alibi wel eens wordt overgeslagen waardoor de waarde ervan steeds boven de markt blijft hangen. Een voorbeeld daarvan is het alibi van Ernest Louwes in de Deventer Moordzaak.¹⁰

Hoewel haar lichaam pas twee dagen later werd gevonden, kunnen we er gevoelig vanuit gaan dat de weduwe Jaqueline Wittenberg op de avond van 23 september 1999 om het leven is gebracht in haar eigen huis in Deventer. Voor die moord is Ernest Louwes veroordeeld. Louwes – de fiscaal adviseur van Jaqueline Wittenberg – zou de vrouw op die avond vlak na half negen hebben vermoord door middel van verwurging en messteken in de borst. Hij stond in het testament van mevrouw Wittenberg vermeld als executeur-testamentair en was aangewezen als voorzitter van de stichting ter nagedachtenis aan de overleden man van mevrouw Wittenberg. Hij heeft dus een motief, meent het openbaar ministerie.

Maar Louwes heeft ook een alibi. Hij was aan het begin van die avond in Utrecht geweest bij een verplichte cursus. Hij had de presentielijst getekend en was direct weer vertrokken, zonder werkelijk de cursus te volgen. Bij Harderwijk kwam hij in een file terecht, miste de afslag en reed vervolgens over de randmeren de polder in naar Lelystad, zijn woonplaats. Vanuit de auto belde hij mevrouw Wittenberg op haar vaste telefoon en dat is het laatste telefoontje dat het slachtoffer voor de moord beantwoordde.

Welnee, meent het openbaar ministerie. Louwes was helemaal niet daar bij Harderwijk of 't Harde op de snelweg. Hij was in Deventer, want dat laatste telefoontje werd afgehandeld via een telefoonpaal in Deventer. Dat maakt het alibi van Louwes direct een stuk zwakker. Aan het alibi kleven daarom twee vragen:

10. Zie voor een uitgebreidere analyse van deze zaak Haan (2009).

was er een file bij Harderwijk en is het mogelijk dat het telefoontje via een paal in Deventer werd afgehandeld, terwijl Louwes in werkelijkheid bij 't Harde op de A28 reed, zo'n 23 kilometer verderop?

Over dat telefoontje zijn in de strafzaken tegen Louwes uitgebreide discussies gevoerd. De kortste samenvatting daarvan is het volgende. In principe is het mogelijk dat een telefoontje over zo'n afstand wordt afgehandeld; de techniek van het GSM-verkeer laat toe dat de maximum afstand tussen GSM-toestel en telefoonpaal zo'n 30 kilometer is. Die afstand kan zelfs nog wat groter zijn tijdens bijzondere atmosferische omstandigheden. Sommigen beweren dat die er ook waren, zoals de medestanders van Maurice de Hond, de opinieonderzoeker die zich uitvoerig met de zaak bemoeide. Dit soort grote afstanden komt voor als het bijvoorbeeld plotseling erg druk is op sommige palen – bij een file gaan veel automobilisten bellen. Dat kan wel waar zijn, zegt de andere kant van de discussie, maar zelfs als de dichtstbijzijnde paal te vol was, waren er nog legio andere palen tussen 't Harde en Deventer.

Ook relevant is waarover het laatste telefoontje ging. Het standpunt van het openbaar ministerie is dat het een zodanig kort telefoongesprek is, dat het voor de hand ligt dat de inhoud iets was in de trant van 'Ik sta voor de deur.' Of 'Ik ben even iets later, maar ik kom eraan.' Louwes beweert dat hij bij een bezoek 's ochtends aan mevrouw Wittenberg haar beloofde nog iets op te zoeken en dat hij haar dit 's avonds telefonisch doorgaf. En inderdaad, er is een aantekening daarvan op het blocnote naast de telefoon bij mevrouw Wittenberg.¹¹

En dan is er nog de tweede kant aan Louwes' alibi: de file. De file zou zijn veroorzaakt door een combinatie van wegwerkzaamheden en een breedtetransport dat op dat moment min of meer de weg versperde. Als Louwes op 19 november 1999, bijna een maand na de moord, voor de eerste keer als verdachte wordt gehoord, verklaart hij dat hij op de bewuste avond rond half negen met zijn auto op de A28 reed. Hij was tussen 19.15 en 19.30 uur vertrokken uit Utrecht en kwam rond 21.00 uur thuis aan in Lelystad. Dat hij er langer over deed dan de verwachte drie kwartier, komt naar zijn eigen zeggen omdat het druk was op de weg. In Utrecht was het koopavond, en op de A28 vlak voor Harderwijk stond een file.

Die file is interessant, want was die er wel en kon Louwes dat alleen maar weten als hij op dat moment op de A28 reed? De ANWB en het *Traffic Information Center* ontkennen beide dat er op 23 september 1999 rond 20.00 uur op de A28 een file stond. Een uur later was er echter wel een file, van 21.00 tot 21.37 uur, maar toen had Louwes al voorbij Harderwijk moeten zijn. Volgens het openbaar ministerie heeft Louwes de informatie over de file van een collega gekregen en het verwerkt in zijn eigen valse alibi.

Volgens Rijkswaterstaat en een aannemer van een wegwerkbedrijf stond er rond 20.00 uur echter wel degelijk een file op de A28, veroorzaakt doordat een breedtetransport voorbij een wegafzetting reed, die zojuist vlak voor Harderwijk was uitgezet om aan wegwerkzaamheden te beginnen. Dit bewijs lijkt het alibi

11. Het telefoongesprek tussen Louwes en mevrouw Wittenberg duurde exact 16 seconden. Ons inziens kan daarin gemakkelijk informatie worden doorgegeven. Het volgende telefoongesprek voerden wij binnen 15 seconden: 'Hallo, met mevrouw Wittenberg. Goedenavond, met Ernest Louwes, Ja hallo. Ik zou u na vanochtend nog even doorgeven hoeveel u kunt schenken aan de kerk. Ja. Dat is zeventienhonderdvijftig gulden. O, dank u wel. Ik schrijf het op. Graag gedaan. Goedenavond. Goedenavond.'

van Louwes zelfs te versterken: de fabriceerbaarheid lijkt gering omdat de file veroorzaakt door het breedtetransport zelfs niet bekend was bij de ANWB en niet op de radio is gemeld.

Er resteert een belangrijke vraag die volgens Haan cruciaal is voor het alibi van Louwes: had Louwes nog op een andere manier dan het rijden op de A28 achter die file kunnen komen? Haan beantwoordt die vraag bevestigend.¹² De wegwerkzaamheden waren vlakbij en onder een viaduct en laat dat nou net het viaduct zijn dat Louwes ook passeert als hij van Deventer naar zijn woonhuis in Lelystad rijdt. Hij kan van dit alles kennis hebben genomen ook als hij de moord pleegde.

Tot slot is nog aan de orde hoe laat Louwes dan aankwam in Lelystad. Zijn vrouw vertelt in haar eerste getuigenverklaring dat Louwes die avond om 18.00 uur thuis is gekomen en dat zij samen met de kinderen hebben gegeten. Louwes zegt echter dat hij die avond niet thuis heeft gegeten. Later heeft zijn vrouw haar verklaring herroepen. Door een vriendin werd ze eraan herinnerd dat ze die dag naar een opening van een sportschool waren geweest. Dit deed mevrouw Louwes eraan herinneren dat haar man die middag rond drie uur even thuis was geweest en daarna pas 's avonds na het eten thuis kwam. Ze moet zich dus hebben vergist en dat is ook niet vreemd. Dat de sportschoolherinnering bijdraagt aan het zich herinneren van andere gebeurtenissen van die dag is niet ongewoon. Maar de inconsistentie in het verhaal van de vrouw van Louwes maakt opnieuw het alibi van haar echtgenoot zwakker.

Hoe men het alibi van Louwes ook waardeert, het laat wel zien dat een eenvoudig alibi – ‘Ik reed op het moment van de moord op de A28’ – vele vragen kan oproepen die de controle van een alibi tot een omvangrijke klus maken. Daarbij moet wel worden vermeld dat als de Deventer politie haar opsporing wat systematischer had aangepakt, veel werk had kunnen worden voorkomen. Als men bijvoorbeeld de zogenaamde *time advance*-gegevens van de Deventer paal had opgevraagd, was het geschil over telefoneren in Deventer versus telefoneren bij 't Harde eenvoudig opgelost. De *time advance*-gegevens zijn metingen van de afstand tussen GSM-toestel en paal die nodig zijn om verschillende GSM-toestellen goed gesynchroniseerd over een enkel radiokanaal af te handelen. Die gegevens worden bewaard, maar slechts een vrij korte periode.

Dit is een patroon dat men vaak ziet in opsporingsonderzoeken waarin de verdachte een alibi produceert. Daarnaast wordt slecht geluisterd; de politie heeft immers sterk bewijs tegen de verdachte.¹³ Dat alibi wordt dan door de politie niet of te laat gecontroleerd. Dat kan onfortuinlijk uitpakken. Het bewijs tegen de verdachte wil nog wel eens wat zwakker zijn dan het zich aanvankelijk liet aanzien en dan wordt een alibi dat eerst irrelevant leek, plotseling toch belangrijk. En soms is het dan te laat: ook alibigetuigen vergeten. Controle van een enigszins serieus alibi van de verdachte is altijd verstandig. Als er voor dat alibi stevige steun wordt gevonden, dan zou de verdachte wel eens onschuldig kunnen zijn. Als er geen steun wordt gevonden voor het alibi en zeker als het alibi door de mand valt, versterkt dat het scenario van schuld.

12. Haan (2009).

13. Zie hoofdstuk 12 over tunnelvisie in de opsporing.

Alibi's van alledag

Psychologisch onderzoek naar alibi's staat nog in de kinderschoenen. Het wellicht interessantste onderzoek moet nog komen. In navolging van wat elders in dit boek wordt beschreven, namelijk dat scenario's slechts kunnen worden gewaardeerd in relatie tot alternatieve scenario's, zou dat voor een door de verdachte naar voren gebracht alibi ook moeten gelden. Wij weten niet hoe waarschijnlijk het is dat een willekeurige persoon voor een bepaald moment, bijvoorbeeld voor afgelopen dinsdagavond om 22.15 uur, wel of geen alibi heeft of een alibi met een bepaalde bewijswaarde. Bijgevolg kan eigenlijk ook geen waardering worden gegeven aan de afwezigheid van een alibi bij de verdachte voor dat tijdstip. Een groot deel van de tijd zijn we met familie of vrienden die als alibigetuigen niet zo sterk worden gevonden omdat ze uit solidariteit met de verdachte wel eens een alibi kunnen helpen verzinnen. Hoe vaak verkeren wij met onverdachte vreemden? Hoe vaak staan wij op videobanden van bewakingscamera's die ons een sterk alibi kunnen geven? En hoe vaak gebeurt dat op tijdstippen dat moorden worden gepleegd? Wij weten het niet.

Maar men hoeft niet altijd zonder alibi te zitten. De tweede auteur vroeg zijn Antwerpse studenten eens welk alibi zij hadden voor afgelopen donderdagavond. Dat onderzoek had een verrassend resultaat. Allen met uitzondering van één student hadden een *pico bello* alibi. Donderdagavond is voor Antwerpse studenten namelijk de uitgaansavond en vrijwel alle studenten zaten in het café met legio alibigetuigen.

Alibi's zijn wellicht nogal eens per ongeluk vals. De politie staat plotseling voor de deur, beschuldigt de verdachte van een misdrijf en in zijn zenuwen haalt hij dagen en tijdstippen door elkaar. Hoe vaak komt dat voor? Of neem de volgende situatie: De politie staat plotseling voor de deur, beschuldigt de verdachte onterecht van een misdrijf en in zijn zenuwen en angst om onschuldig te worden veroordeeld, verzint hij een alibi. Hoe vaak komt dat voor? Ook als wordt bewezen dat een alibi vals is, betekent dit nog niet dat de verdachte de dader is. Een vals alibi wordt echter zelden toegeschreven aan een vergissing in de plaats of tijd van de verdachte, maar wordt juist aangegrepen als bewijs voor schuld van de alibiverstrekker.¹⁴ Het is echter niet ongebruikelijk dat een alibi na enige bedenktijd nog verandert. Als mensen worden geconfronteerd met het verzoek een alibi te leveren, zullen ze niet altijd de rust kunnen bewaren om goed na te denken en een geheel juist verhaal te vertellen. Aan de hand van aanknopingspunten waar ze later op komen, of die ze van anderen horen ('Dat was toch de dag voor het feestje van ...'), is de kans niet gering dat ze hun alibi later toch nog veranderen. Dergelijke inconsistenties van verklaringen worden in de regel gezien als een teken van onbetrouwbaarheid van de getuige of als een teken van onwaarheid van diens verklaring terwijl dat niet per se het geval hoeft te zijn.¹⁵

Tot slot hebben wij geen idee hoe goed mensen in staat zijn om voor ver in het verleden liggende episodes een alibi te produceren. Men weet in de regel wel wat men de afgelopen paar dagen deed, maar wie is in staat zonder hulpmiddelen – zoals een agenda of een bijzondere datum – een alibi te produceren voor twee weken geleden? Het klassieke onderzoek van Wagenaar in *My Memory* liet

14. Sullivan (1979).

15. Brewer, Potter, Fisher, Bond & Luszcz (1999).

zien dat herinneringen aan langer geleden niet zonder problemen zijn, maar dat in veel gevallen met enige hulp – aangereikte cues – herinneringen toch kunnen worden gereconstrueerd.¹⁶ Hoe zit dat in het algemeen voor een alibi voor een tijdstip van één jaar, twee jaar of – en dat is relevant vanwege de afschaffing van de verjaringstermijn voor zeer ernstige misdrijven – twintig jaar geleden? Dit is het soort vragen dat toekomstig alibionderzoek moet beantwoorden.

16. Wagenaar (1986).